

Pravna regulativa poslovanja preduzeća u odnosu na zaštitu životne sredine

Kristina Tončić

Zahtev za održivi razvoj životne sredine nameće potrebu za povezivanjem ekonomije i ekologije. Privreda i priroda međusobno su uslovljene i zavisne. Priroda predstavlja jedan od osnovnih faktora privređivanja, dok, često, kvalitet životne sredine zavisi od ekonomskih odluka. Održivi razvoj kao globalni cilj skladan je odnos ekologije i privrede, pri kome se balansiraju socijalni i ekonomski faktori i faktori zaštite životne sredine. Često je zaštita čovekove sredine dolazila u sukob sa interesima privrednog razvoja – rastom društvenog proizvoda, životnim standardom i novim radnim mestima. Rast proizvodnje i potrošnja prirodnih resursa dovode do toga da eksterni troškovi, usled zagađivanja, iscrpljivanja resursa i narušavanja zdravlja, premašuju korist koju dalji rast donosi.

Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srbije među subjekte sistema zaštite ubraja i preduzeća koja ugrožavaju ili zagađuju životnu sredinu, a dužna su da je čuvaju i unapređuju. U obavljanju svojih delatnosti obavezuju se da obezbede: racionalno korišćenje prirodnih bogatstava, uračunavanje troškova zaštite životne sredine u okviru investicionih i proizvodnih troškova, kao i preduzimanje mera zaštite. Sistem zaštite životne sredine, u okviru svojih ovlašćenja, obezbeđuju državni organi, među kojima i jedinice lokalne samouprave – opštine i gradovi. One su dužne da sa ostalim subjektima zaštite sarađuju, kao i da vrše koordinaciju i usklađivanje u donošenju i sprovođenju odluka.

Preduzeće – korisnik životne sredine prekomerno troši oskudne prirodne resurse. Troškove upotrebe ne unosi u svoje troškove poslovanja, niti ih uzima u obzir pri donošenju ekonomskih odluka. Industrijska proizvodnja zagađuje životnu sredinu, što stvara troškove koji se nameću društvu, a nisu uključeni u cenu – tzv. eksternalizacija internih troškova. Zaštitni objekt je priroda, čija bi zaštita trebalo da predstavlja trošak delatnosti. Prebacivanjem tih troškova zajednici nesavesno preduzeće prisvaja deo društvenog proizvoda. Iako su sa stanovišta poslovanja ovi

troškovi eksterni, ne smeju se socijalizovati, već bi trebalo da ih snosi delatnost koja ih stvara.

Kalkulisanjem troškovima upotrebe prirodnog faktora utiče se na konkurentnost preduzeća, te posredno i na položaj jedne zemlje u međunarodnoj razmeni. Zanemarivanje ili socijalizacija ekoloških troškova vode snižavanju izvoznih cena, a njihovo uključivanje povećava cene, što utiče na konkurentsku sposobnost nacionalnih preduzeća. Da bi se sprečila samovolja nacionalnih privreda, ovo pitanje je potrebno regulisati i na međunarodnom nivou. Nacionalna zakonodavstva mogu pružiti i višu zaštitu od one koja se zahteva na međunarodnom planu, ali samo ako natprosečnom efikasnošću drugih faktora privređivanja mogu da pokriju ekološke rashode.

Preventivne mere ekonomski su racionalnije od represivnih. Osim utvrđivanja tehnološkog standarda dozvoljene emisije, preventivne mere jesu i dozvole upravnih organa. Njima se potvrđuje ispunjenje zahteva za ekološku zaštitu koji se zasnivaju na saznanjima tehničkih nauka. Ali, s obzirom na to da se tehničke norme menjaju, preduzeća imaju obavezu da primenjenu tehnologiju usaglašavaju sa izmenjenim standardima; inače, gube dozvolu. Naš zakon u preventivne mere ubraja i očuvanje, unapređenje i obnavljanje prirodnih resursa i dobara, a ako su neobnovljivi – racionalno korišćenje.

Zakon obavezuje preduzeća zagađivače da snose ukupne troškove mera za sprečavanje i smanjivanje zagađenja. Kriterijumi za određivanje visine naknade su vrsta, količina ili osobine emisije, kao i sadržaj štetnih materija. Preduzeća korisnike prirodne vrednosti obavezuje da plate realnu cenu za korišćenje i rekultivaciju prostora. Sredstva ostvarena od naknade za korišćenje prirodne vrednosti u visini od 40% predstavljaju prihod jedinica lokalne samouprave, dok u slučaju naknade za zagađivanje 60% ide u njihov budžet. Ako je zagađenje ograničeno na teritoriji jedinice lokalne samouprave i nema uticaj na šire područje, njen organ donosi akt o uvođenju posebnih mera. U praksi se često dešava da se

po završetku eksploatacionog perioda prirodni izvor i njegova okolina suočavaju ne samo sa ekonomskim problemima, kao što je promena grane delatnosti, već i sa biološkim. To se može sprečiti akcijom lokalnih organa konkretne opštine, koji bi, u skladu sa strateškim dokumentima na nivou države, doneli planove i programe upravljanja prirodnim resursima, što bi sprečilo pretvaranje prosperitetnih u zapuštena područja. Jedinice lokalne samouprave mogu donositi i zajedničke programe radi smanjenja negativnih uticaja na životnu sredinu ili iz razloga ekonomičnosti. Mogu propisati i naknadu za zaštitu i unapređenje životne sredine u skladu sa svojim potrebama i specifičnostima.

U cilju prestanka prakse prebacivanja eksternih troškova na celu zajednicu, javlja se potreba za njihovim uključivanjem u cenu proizvoda. Internalizacija bi se mogla izvršiti uvođenjem novih fiskalnih obaveza. Jedan od takvih načina jeste promena poreske strukture putem proširenja poreza na potrošnju na proizvode koji mogu ugroziti životnu sredinu ili uvođenje diferenciranog oporezivanja, u zavisnosti da li proizvodi koji služe istoj nameni u manjoj ili većoj meri zagađuju životnu sredinu. Drugi način jeste ugrađivanje javnopravnih korektiva u strukturu direktnih troškova proizvodnje. Da bi preduzeća bila dodatno stimulisana za zaštitu, teži se uvođenju progresivnih poreskih stopa koje bi pratile visinu štetnih emisija. Obveznik bi bio svaki zagađivač koji svojim aktivnostima ugrožava životnu sredinu ili nanosi ekološku štetu, a čiji se udeo zna. Ukoliko do zagađenja dođe usled aktivnosti većeg broja lica čiji se udeo ne može precizno utvrditi, najpravičnije bi bilo da troškove

otklanjanja zagađivanja solidarno snose svi zagađivači. U zemljama našeg regiona preovlađuju naknade za emisije, dok su ekološki porezi u fazi razvoja. Uspeh u razvoju uslovljen je kako saradnjom različitih nivoa vlasti u državi, tako i međunarodnom saradnjom, kao posledica globalizacije problema zaštite životne sredine.

Nasleđe socijalističkog perioda da se pri planiranju ne uzimaju u obzir ekološki troškovi, kao i dugogodišnja izolacija zemlje i uništenje važnih industrijskih kapaciteta tokom bombardovanja 1999. godine, složene ekološke probleme stavljaju pred domaća preduzeća i pravni sistem. Na republičkom nivou 2004. godine donet je Zakon o zaštiti životne sredine, koji zaštitu približava evropskim standardima, ugrađujući većinu direktiva EU. Time se rešava problem kvalitetnih zakonodavnih rešenja, ali ostaju problemi kao što je faktičko neprimenjivanje propisa, odsustvo kontrole u poslovanju preduzeća i odsustvo koordinacije državnih organa. Međutim, suština problema ipak leži u ekonomskim odlikama. Zastarela tehnologija i osiromašena privreda, koja ne može da obezbedi ni elementarne uslove poslovanja, znatno otežavaju primenu propisa. U konkretnoj situaciji, preduzeća biraju rešavanje neposredno važnijih pitanja, a zaštitu životne sredine ostavljaju za kasnije, iako se kumulira i umnožava trošak njenog kasnijeg oporavka. Akcijom informisanja i obrazovanja, kao i ažurnošću i transparentnošću rada organa nadležnih za ostvarivanje zaštite, stvara se i unapređuje svest o potrebi zaštite životne sredine, što je neophodno za rešavanje ovih problema.

O AUTORU

Tončić Kristina je apsolvant Pravnog fakulteta u Beogradu na grupi za privredno pravo. Pohađala je kurs i sa najvišom ocenom položila ispit iz predmeta Pravo zaštite čovekove okoline. Rođena u Valjevu 1981. godine. Objavila nekoliko kratkih eseja i pesama u listovima Večernje novosti i Politika.

